

۱. الهیات شفا و تعلیقه ملا صدرا بر آن

تحقیق حامد ناجی اصفهانی

انتشارات حکمت

«شفاء» بزرگترین دایرة المعارف فلسفی بر جای مانده است که اکنون نیز جایگاه بلندش در مباحث فلسفی همچنان محفوظ است. این اثر بزرگ، که از کتاب منطق تا طبیعیات و الهیات را در بر گرفته است، مشتمل بر بیشترین و مهمترین اطلاعات حکمی است. از بخشهای مهم این کتاب، فن سیزدهم و یا بخش «الهیات» است. این بخش از آن روی که ناظر به علم کلی یا فلسفه اعلی است چونان دری درخشان در تمام این مجموعه می درخشد. فن سیزدهم از دیرباز مورد توجه محققان و فیلسوفان بوده و همواره میدان برخورد آراء و افکار بوده است.

متأسفانه با قدمت هزار ساله این اثر بدیع و ژرف، تاکنون طبع منقح و استواری از آن نداشته نگردیده و طبع مصر نیز با همه چشم نوازی ظاهری که دارد، آکنده از اغلاط معنایی و همچنین سهوها و ضبطهای ویرایشی است. از این رو می توان گفت که چاپ سنگی ایران از نظر دلالت معنایی بسیار رساتر از چاپ مصر است.

با توجه به آنچه آمد، انتشارات حکمت به تصحیح و تحقیق آن همت ورزید تا به توفیق خداوند چاپی منقح را با تکیه بر اصول تحقیقی و انتقادی، از آن عرضه کند.

نسخه های معتمد

(۱) نسخه مورخه ۵۰۹ قمری

(۲) نسخه مورخه ۶۰۴ قمری

(۳) نسخه مورخه ۹۴۹ قمری که به تصحیح میرداماد

رسیده و سرتاسر آن به مقابله وی ختم شده است.

(۴) نسخ مورخه ۱۰۸۲ قمری که مشحون است به حواشی

ایضاحی.

افزون بر آنچه یاد شد، دو نسخه مطبوع آن نیز مورد استفاده قرار گرفته است.

در این تحقیق، سعی بر آن است که مشکلات متن «شفاء» روشن گردد و گره عبارتهای پیچیده آن در حد توان گشوده شود. از این روی تعلیقه صدر المتألهین، که بر دیگر حواشی و تعلیقات شفاء برتری دارد و مؤلف آن از مبتکران بزرگ میدان فلسفه است، جهت زدودن ابهامها و گشودن معضلات آن برگزیده شد تا پس از تحقیق و تنقیح، در ذیل عبارتهای شفاء آورده شود، و خوانندگان را در رسیدن به مقصود شیخ، یاری رساند.

افزون بر آنچه یاد شد، این مجموعه همراه خواهد بود با:
(۱) گزیده حواشی «شفاء». گزیده شده از حواشی: میرسید احمد علوی، آقاحسین خوانساری، محقق سنزواری، ملا اولیاء، میرزا سلیمان بحرانی، میرقوام الدین، ملامهدی نراقی، و میرصادق خاتون آبادی. بیشترین بهره در این گزیده از مفتاح الشفاء و عروة الوثقی، میرسید احمد علوی که مفصلترین شرح «شفاء» است، برده شده است.

(۲) تلخیص «شفاء» یا «عون اخوان الصفاء فی تلخیص الشفاء». این کتاب به خامه شیوای بهاءالدین محمد اصفهانی است. او تمام «شفاء» را از اول تا آخر با قلمی روان و به دور از پیچیدگی خلاصه کرده است. در این مجموعه، از بخش الهیات آن بهره گرفته شده است که شیوایی بیان و رسایی عبارت آن در فهم «شفاء»، جستجوگران را مدد خواهد کرد.

تحقیق و تصحیح و تعلیق و ثبت و ضبط حواشی این مجموعه، سالهاست که آغاز شده است و امید است در آینده ای نزدیک در اختیار دانش پژوهان قرار گیرد.

۲. ترجمه «سیره المصطفی»

حمید ترقی جاہ

انتشارات حکمت

کارنامه پژوهشیان و مؤلفان اسلام درباره زندگی پیامبر و سیره آن بزرگوار، پربرگ است و پر بار. نگارش سیره آن بزرگوار، که پیشینه ای بسیار کهن دارد، اکنون در مجموعه آثار مدون فرهنگ اسلامی از حجمی بس بزرگ برخوردار است. در این میان و در مجموعه آثار مؤلفان و پژوهشیان معاصر، کتاب گرانقدر و مایه و «سیره المصطفی نظره جدیدة» اثر فقید علم و تحقیق، هاشم معروف الحسینی جایگاهی بلند و مرتبتی عظیم دارد. آن روانشاد در این کتاب، روایت را با درایت در هم آمیخته و با ژرفنگری در ابعاد مختلف حوادث و با هوشمندی و آگاهی از دستهای آلوده در نگارش تاریخ اسلام، به نقد و بررسی گزارش پیشینیان پرداخته و تا حدود زیادی در عرضه اثری مستند، استوار و سالم، موفق گشته است. در ماجرای معروف رفتن پیامبر به شام، اجیر شدن پیامبر برای خدیجه، ایمان آوردندگان به پیامبر، انگیزه هجرت مسلمانان به حبشه، اسلام ابوطالب، تشریح اذان و اقامه و ... نکته های بسیار جالب و تحقیقات بکری در این کتاب توان یافت (رک: مقاله سیری در سیره المصطفی، سید علی میرشریفی، کیهان اندیشه، شماره ۸، ص ۱۱۱).

اکنون جای بسی خرسندی است که ترجمه این اثر گرانسنگ رو به فرجام است و جلد اول آن به زودی منتشر خواهد شد. متن عربی کتاب نه تنها از فهرستهای فنی تهی است، بلکه فهرست موضوعی گسترده و دقیقی نیز ندارد. امید است مترجم در عرضه آن از این امور غفلت نکند.

۳. بحر المعارف

ملا عبدالصمد همدانی

انتشارات حکمت

فقیه عارف، ملا عبدالصمد همدانی، از عالمان و محققان اوایل سده سیزدهم هجری است که وی را به گستردگی دانش،

اعراض از دنیا، چیرگی در کلام و عرفان و تبحر در فقه ستوده اند.

«بحر المعارف» وی حکمت نظری و عملی را به گستردگی به بحث نهاده، و مجموعه مباحث آن را با آیات و روایات در آمیخته و اثری گرانقدر و ارجمند فراهم آورده است.

مؤلف، بحث را از دعا آغاز می کند و با سفارشات به سالکان راه ادامه می دهد. وی در این کتاب، از ذکر و فواید آن، شرایط ذکر و اقسام آن، لزوم داشتن راهنما در سیر الی الله، مقامات استاد راهنما و شرایط وی، ادله استواری و راستی «طریقه اثنا عشریه» و امامت، سخن گفته است و آنگاه به شرایط مرید پرداخته و در ضمن آن از توبه، زهد، صبر و اقسام آن، مجاهدت و چگونگی آن، بحث کرده است. در ادامه این مباحث، بحث نبوت، ولایت و عصمت و شخصیت علی - ع - و بیان جایگاه والای آن بزرگوار، شایان توجه است. در پایان نیز به تواضع و فواید آن پرداخته و با تبیین صفت اهل دنیا و انواع ریاضتها، کتاب را پایان برده است. کتاب آکنده است از بحثهای اخلاقی، عرفانی، فلسفی و کلامی. و همه این مباحث در پرتو آیات و روایات تبیین می شود و با آمیختگی مطالب با معارف اهل البیت محتوای آن جلوه ای زیبا و دلپذیر به خود می گیرد.

بحرالمعارف سالها پیش به چاپ سنگی منتشر شده بود. سپس برای دومین بار به سال ۱۳۶۶ در قم با فهرست دقیق مطالب به گونه افست نشر یافت. اکنون چاپ منقح و مصحح آن با حروفچینی جدید و دقت و تعلیق، و ترجمه بخشهای عربی آن در حال نشر است که امید است به زودی در اختیار جستجوگران معارف الهی قرار گیرد.

۴. شرح مثنوی

حاج ملاهادی سبزواری

تحقیق و تعلیق مصطفی بروجردی

سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی

«مثنوی» مولوی اثر ماندگار و گرانقدر عرفانی، از همان آغاز تدوین و نشر با محتوای ژرف و عظیمش توجه عارفان و عالمان را به خود جلب کرد؛ استاد سید جلال الدین آشتیانی می نویسد:

مولانا غامض ترین مسائل عرفانی و حکمی را چنان از مقام بساطت تام و عقل اجمالی و مقام علم ربوبی تنزل داده و با عبارات و اشارات لطیفی، در خور فهم مستعدان قرار داده است که شخص وارد در عرفان متحیر می ماند. (مجموعه رسائل فیلسوف کبیر حاج ملا هادی سبزواری، ص ۵۵).

عالمان، عارفان و ادیبان بسیاری در طول سده های گذشته به گشودن راز و رمزهای مثنوی همت ورزیده اند و هر یک در سهل الوصول ساختن مطالب آن کوشیده اند و بدین سان دهها کتاب به عربی، فارسی، ترکی و... در شرح و توضیح مثنوی، سامان یافته است. یکی از بهترین، دقیقترین و کارآمدترین شرحهای مثنوی، شرح مثنوی فیلسوف و متفکر بزرگ حاج ملا هادی سبزواری است.

استاد محقق حضرت سید جلال الدین آشتیانی در چگونگی این اثر حکیم سبزواری نوشته اند:

یکی از آثار نفیس حکیم سبزواری همین شرح است که به ایبات مشکل هر دفتر از دفترهای مثنوی مولانا، نوشته است. حاج ملا هادی به مثنوی علاقه خاصی داشته و همیشه این کتاب را مطالعه می نموده است. از این شرح، احاطه حکیم بر آثار عرفا «نظماً نثراً» و سیر او در کتب این طایفه و انغمار او در جذب و سلوک و سعه باع و کثرت اطلاع از اقوال عرفا و تسلط فیلسوف به اخبار و احادیث و آیات و مآثوراتی که در کتب اهل تحقیق در سیر و سلوک به آنها استدلال و استشهاد شده است، ظاهر و هویدا است.

حکیم، علاوه بر تسلط به آثار و اخبار اسلامی و احاطه به تفسیر و حدیث، چون خود ذوق شعری دارد، در مباحث عرفانی جا به جا به آیات و اخبار و آثار و اشعار عرفانی استشهاد می نماید و در سایر تألیفات فارسی خود، همین

رویه را مراعات می کند.

در جمیع موارد، افکار عرفانی را به سبک عرفان و برهان تقریر می کند، از این شرح، ارزش افکار مولانا و فکر بلند او و احاطه مباحث مثنوی بر جمیع افکار متصدیان معرفت حقایق، واضح و هویدا می شود (مجموعه رسائل، پیشگفته، ص ۵۴-۵۵).

شرح مثنوی حکیم سبزواری نخست بار به سال ۱۲۸۵ قمری به خط علی اصغر تفرشی و به چاپ سنگی منتشر شده بود؛ این چاپ بعدها نیز به گونه افست نشر یافته است.

اکنون سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی به چاپ منقح و مصحح آن همت گماشته است. محقق و مصحح آن آقای مصطفی بروجردی در این تصحیح به استخراج آیات و روایات، همت ورزیده و می کوشند متنی پیراسته و استوار از آن عرضه دارند. کتاب در دو جلد (هر سه دفتر در یک جلد) منتشر خواهد شد.

۵. حاشیه شرایع

محقق کرکی

تحقیق محمدجعفر طبسی

«شرائع الاسلام فی مسائل الحلال و الحرام» شایعترین و معروفترین کتاب فقهی شیعی است که سالهای سال در حوزه های علوم اسلامی به عنوان کتاب درسی مورد توجه بوده است. عالمان و فقیهان بسیاری بر آن شرح نوشته و تعلیق نگاشته و حاشیه زده اند. از جمله این حواشی، حاشیه فقیه بزرگ، شیخ نورالدین علی بن الحسین بن عبدالعالی معروف به «محقق کرکی» است. در آثار محقق کرکی - رضوان الله علیه - گزیده گویی، استواری، جزالت تعبیر و سلاست بیان، به وضوح دیده می شود. از او دهها رساله کوچک و بزرگ بر جای مانده که کتاب عظیم «جامع المقاصد» وی نشانی از گستردگی دانش و ژرفنگری فقیهانه آن بزرگوار است. او در مقدمه این حاشیه می نویسد:

این مجموعه فوایدی است که به گونه تعلیقه بر کتاب

شرائع الاسلام نگاشته ام. این مجموعه در تحریر مسائل و تحقیق مطالب آن کتاب، طالبان را یاری خواهد رساند. آنچه در اینجا آورده ام مورد اعتماد من در فتواست. این حاشیه تاکنون به چاپ نرسیده است، اکنون آقای محمدجعفر طبسی همت ورزیده اند که آن را به گونه متقح و استوار تصحیح و عرضه کنند.

نسخه های معتمد

(۱) نسخه کتابخانه آیه الله العظمی نجفی مرعشی - قدس سره - نسخه تصحیح شده با نسخه مؤلف.

(۲) نسخه ای از همان کتابخانه، تصحیح شده همراه با حواشی

(۳) نسخه کتابخانه مجلس شورای اسلامی، نسخه ای است به خط محمد الحسینی نگاشته شده به تاریخ ۱۲۷۰.

(۴) نسخه کتابخانه آیه الله العظمی گلپایگانی، که از اول کتاب تا کتاب التجاره را دارد، و به تاریخ ۹۸۳ نگاشته شده است.

در تصحیح کتاب، پس از مقابله و تصحیح و گزینش متن معتمد، نشانی تمام اقوال، آیات و روایات به دقت و با تکیه بر آثار فقیهان، به گونه مستقیم ارائه می شود مگر در اقوال فقیهانی مانند ابن جنید که به جهت فقدان آثار فقهی آنها به «مختلف الشیعه» علامه حلی ارجاع داده می شود. روایات نیز با استناد به کتب اربعه و همچنین برای سهل الوصول بودن آن به وسائل، ارجاع داده خواهد شد. مراحل اولیه تصحیح و تحقیق، پایان پذیرفته است و امید است در آینده ای نزدیک برای چاپ و نشر آماده گردد.

۶. تحفة الاحباب

شیخ عباس قمی - رضوان الله علیه -

تحقیق سید جعفر حسینی

دارالکتب الاسلامیه

محدث موثق و مورخ معتمد، حاج شیخ عباس قمی - قدس سره - از عالمان و دیده وران سختکوش و کثیرالتألیف شیعی

است. یکی از آثار ارجمند و خواندنی آن بزرگوار، کتاب یاد شده است که مشتمل بر گزارشهایی کوتاه از زندگانی و چگونگی اصحاب پیامبر و یاران مشهور ائمه - ع - است. کتاب، بر اساس حروف الفبا تنظیم شده و شرح حالها غالباً مختصر است، اما دقیق و سودمند.

در لابلای کتاب، بسیاری از اصطلاحات رجالی معنی شده و شماری از مبهمات دانش رجال، گشوده شده است. مؤلف بزرگوار درباره آن نوشته اند:

این رساله مختصری است در ترجمه مشاهیر از اصحاب رسول خدا - صلی الله علیه و آله - و معروفین از اصحاب ائمه هدی - سلام الله علیهم اجمعین - با بیان مختصری از حال ایشان و نوادر آثار ایشان که از مآخذ صحیح و معتبر به دست آوردم و در کمال ایجاز و اتقان نگاشتم و آن را هدیه دوستان و «تحفه احباب» گردانیدم. و نامیدم آن را به «تحفه الاحباب فی نوادر آثار الاصحاب». امید است که مطبوع طبع دوستان قرار گیرد.

تحفة الاحباب به سال ۱۳۶۹ قمری در تهران در ۴۴۰ صفحه به قطع وزیری و حروف سری چاپ و منتشر شده است. اکنون ناشر پیشین (دارالکتب الاسلامیه) چاپ مجدد و متقح آن را در حال نشر دارد. در این چاپ، آقای سید جعفر حسینی کتاب را یکسره بازنگری کرده است و در این بازنگری منابع شرح حالها را یاد کرده و متن را بر پایه منابع و مآخذ آن تصحیح نموده و فهرستهای سودمند بر آن افزوده است. «تحفة الاحباب» در آینده ای نزدیک در اختیار دانش پژوهان قرار خواهد گرفت.

